

Realisatie Natuurkern Maashorst

Jaaroverzicht 2015

ARK NATUURONTWIKKELING

COLOFON

Tekst: Maartje van Moll en Anke Dielissen

Afbeelding: Jeroen Helmer

Foto's: Rob Brinkhof, Elma Duijndam, Bob Luijks, Ruud Maaskant, Douwe Schut,
Twan Teunissen

Vormgeving: Bas Reijnen

© 2016 ARK Natuurontwikkeling

www.ark.eu

Overname van teksten is toegestaan mits met bronvermelding 'ARK Natuurontwikkeling'.

Gebruik van foto's kan uitsluiten na toestemming van ARK Natuurontwikkeling.

Realisatie Natuurkern Maashorst

Jaaroverzicht 2015

ARK NATUURONTWIKKELING

Inhoud

	Meer Maashorst	6
1	De Opgave	7
2	Natuur in het hart van De Maashorst	8
3	Van landbouw naar natuur	12
	3.1 Kavelruil/ grondaankoop	12
	3.2 Inrichting	12
	3.3 Particulier natuurbeheer	13
	3.4 Particuliere boseigenaren	14
	3.5 Ondernemend Natuurnetwerk Brabant – een nieuwe aanpak	14
	3.6 Verpachting aan vereniging de Stofvreters	15
4	Naar natuurlijke processen en wildere natuur	16
	4.1 Inrichtings- en Beheerplan De Maashorst (2015–2019)	16
	4.2 Grote grazers	18
	4.3 Water	19
5	Betrekken van bewoners, verenigingen en publiek	21
	5.1 Slabroek	21
	5.2 Samenwerking stichting Maashorst in Uitvoering	21
	5.3 Natuureducatie	21
	5.4 Presentaties en excursies	22
6	Ambitie 2016	23

MEER MAASHORST

Dit jaarverslag verschijnt op een mooi moment in de uitvoering van het meerjarig programma om de natuurkern op De Maashorst te realiseren. De voorbereidingsfase laten we achter ons, en we gaan buiten aan het werk. De ontwikkeling van robuuste natuur wordt zichtbaar.

Verwachtingsvol zie ik dan ook uit naar de komst dit voorjaar van wisenten, taurosen en exmoors naar het hart van De Maashorst. Met deze nieuwe grote grazers valt er meer te zien en te beleven in De Maashorst. En ik laat me graag verrassen welke soorten in hun spoor zullen volgen. Want de verwachting is dat deze semi-wilde dieren door hun specifieke vraatpatroon en hun aanwezigheid het hele jaar door, tot diversiteit in de vegetatie zullen zorgen. Dat is leuk, want allerlei insecten, vlinders, vogels kunnen daarvan profiteren.

Ik ben niet de enige die daarnaar uitzielt; de belangstelling voor de lezingen over wisenten was overweldigend. Binnenkort is dankzij een nieuwe expositie in het Natuurcentrum nog meer te zien en te beleven over de grote dieren in De Maashorst. En de excursies naar het begrazingsgebied starten, want een echte safari naar De Maashorst wil je natuurlijk niet missen.

Bij Slabroek gaat het beekherstel van de Venloop in uitvoering. In een bijzondere samenwerking van bewoners, waterschap, ARK en Maashorst-gemeenten zijn de plannen uitgewerkt. En als gecombineerd particulier- publiek initiatief worden deze nu uitgevoerd. Ook dat is een mooi resultaat.

Het bijzondere karakter van De Maashorst komt steeds meer in beeld. Ik verheug me op Meer Maashorst.

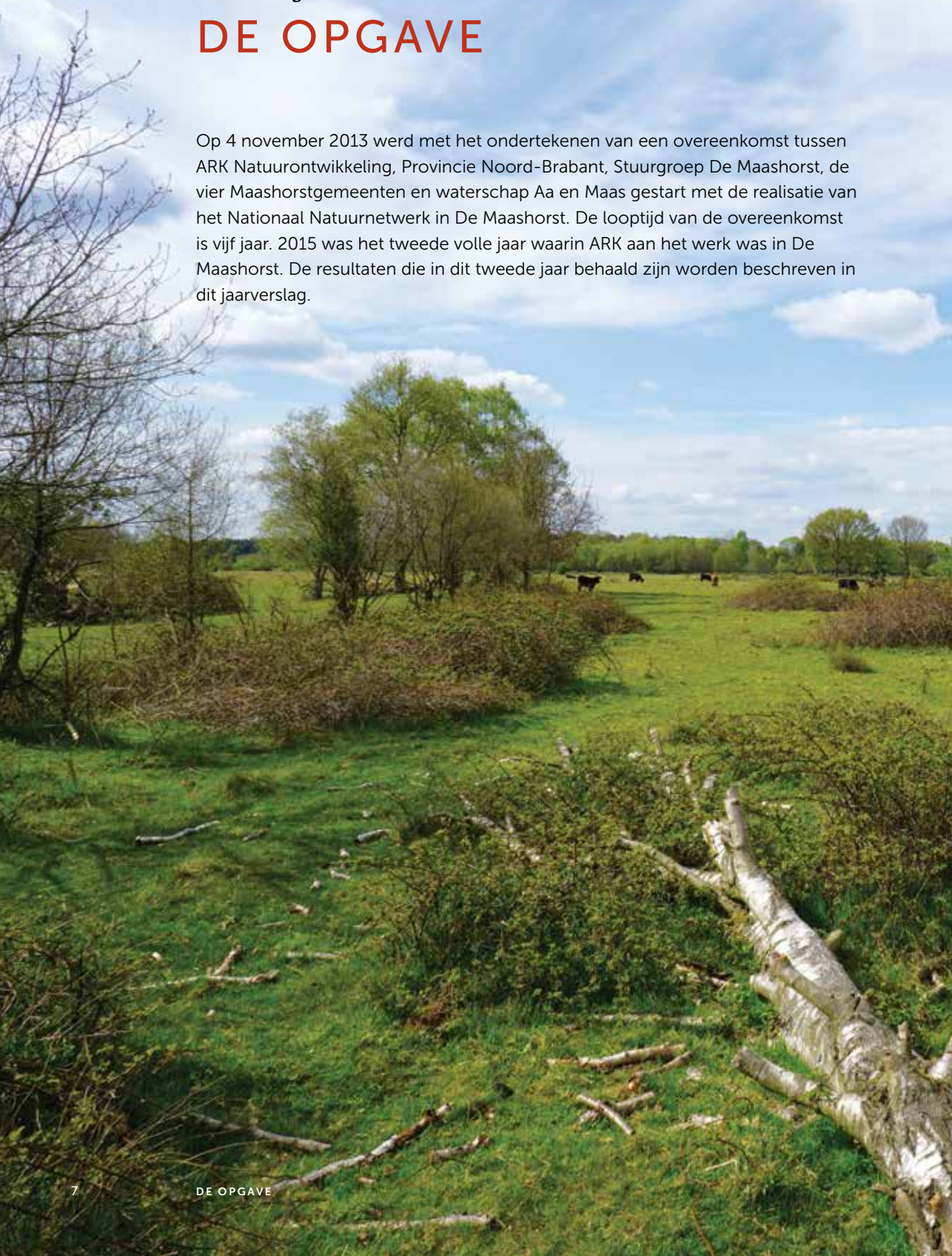
Petra Souwerbren

Hoofdstuk 1

DE OPGAVE

Op 4 november 2013 werd met het ondertekenen van een overeenkomst tussen ARK Natuurontwikkeling, Provincie Noord-Brabant, Stuurgroep De Maashorst, de vier Maashorstgemeenten en waterschap Aa en Maas gestart met de realisatie van het Nationaal Natuurnetwerk in De Maashorst. De looptijd van de overeenkomst is vijf jaar. 2015 was het tweede volle jaar waarin ARK aan het werk was in De Maashorst. De resultaten die in dit tweede jaar behaald zijn worden beschreven in dit jaarverslag.

NATUUR IN HET HART VAN DE MAASHORST

2.1 DE MAASHORST: GROOT EN GROOTS

De Maashorst is een groot, bijzonder natuurgebied. Over ruim 3.500 ha – van het dorpje Zeeland tot Nistelrode en van Oss tot Uden – strekken zich bossen uit, afgewisseld door heidevelden, stuifzanden en hier en daar een ven. Kaarsrechte of juist slingerende zandwegen voeren langs koren- en maïsvelden naar en van de oude gehuchten. Middenin het gebied is de stilte overweldigend.

In De Maashorst komt meer ruimte voor natuurlijke processen en in het hart komt ruimte voor de wildere natuur. Het unieke wijstverschijnsel krijgt de kans zicht te herstellen en bosontwikkeling zorgt ervoor dat het meest gevarieerde en soortenrijke boslandschap op de Brabantse dekzanden ontstaat. Grote grazers – wisenten, taurossen en Exmoor pony's – vormen daarbij met hun graasgedrag het landschap. De robuuste natuur geeft tegenwicht aan de versnippering van de natuur in Nederland.

De grote en grootse Maashorst is van ons allemaal: een rijk decor van bijzondere dieren en planten, het ruisende bos en weidse uitzichten over heide, stuifduinen, open vlaktes en stille vennen. Waarin iedereen kan vinden wat hij zoekt, of je nu rustzoeker,

natuurvorser, actieve mountainbiker, gewone fietser of wandelaar, hoog gezeten ruiter of menner, een spelend kind of een uitwaaiende hondenbezitter bent.

In vijf jaar tijd moet de natuur terug zijn in het hart van De Maashorst. ARK Natuurontwikkeling neemt – in samenwerking met Stuurgroep De Maashorst – het voortouw in de ontwikkeling van deze natuur. Het project is een voorbeeld van de vernieuwende Brabantse aanpak, waarbij regio's een eigen (financiële) inbreng hebben in het uitbreiden en verbeteren van het Nationale Natuur Netwerk.

Voor de realisatie van het Nationale Natuur Netwerk in De Maashorst kende de provincie Brabant een subsidie van 11 miljoen euro toe. Daarnaast draagt de provincie financieel bij aan de realisatie van aanvullende doelen, zoals maatregelen voor bescherming van dier- en plantsoorten. De streek draagt met een subsidie 1,6 miljoen euro bij. Ook Staatsbosbeheer, waterschap Aa en Maas en ARK leveren een financiële bijdrage.

De opdracht waarmee ARK aan de slag is gegaan in 2014 sluit aan op het Natuurplan

Maashorst dat in 2009 in opdracht van Stuurgroep De Maashorst is opgesteld. Het Natuurplan beschrijft hoe De Maashorst er in 2050 grofweg uit gaat zien:

‘In 2050 ligt hier een indrukwekkende natuurkern: Een centrale open ruimte en daaromheen natuurlijk bos, waarin natuurlijke processen, zoals een natuurlijk watersysteem, alle ruimte hebben. Om de natuurkern heen ligt een levendige schil, waarin wonen, werken, landbouw en recreatie samen gaan.’

Het eindbeeld van het Natuurplan wordt verder geschetst door de volgende elementen:

- Het menselijk ingrijpen wordt op termijn tot een minimum beperkt
- Het proces van begrazing door runderen, paarden en andere grazers bepaalt voor een belangrijk deel de ontwikkeling van De Maashorst
- De grote eigendommen worden met elkaar verbonden door middel van grondaankoop en natuurbruggen om migratie van de grote hoefdieren en de wilde flora en fauna mogelijk te maken
- Het watersysteem wordt hersteld om verdroging tegen te gaan

Om het eindbeeld te realiseren zal de landbouw uit de kern moeten worden geplaatst. De opdracht waar ARK aan werkt is het aankopen en ruilen van ongeveer 180 hectare landbouwgrond in de natuurkern. Deze gronden worden, samen met 43 hectare landbouwgrond die al aangekocht was, door ARK omgevormd naar natuur. Het verwerven van landbouwgronden gebeurt op basis van vrijwilligheid. ARK zal ruilgronden verwerven, om verplaatsing van landbouw uit de kern naar omliggende gebieden voor agrariërs aantrekkelijker te maken.

**'Een centrale
open ruimte en
daaromheen
natuurlijk bos,
waarin natuurlijke
processen, zoals
een natuurlijk
watersysteem, alle
ruimte hebben'**

Hoofdstuk 3

VAN LANDBOUW NAAR NATUUR

3.1 KAVELRUIL/ GRONDAANKOOP

Tot en met 2015 heeft ARK 37 hectare grond verworven. Het gestelde doel om in 2015 40 hectare te kopen is niet behaald. Er wordt hard aan gewerkt om de opgelopen achterstand in de komende jaren in te lopen.

Van de aangekochte grond ligt 28 hectare grond in het Nationaal Natuur Netwerk en vervult dus een deel van de opdracht. De overige aankopen liggen net buiten De Maashorst en worden ingezet als ruilgrond voor agrariërs die hun percelen in de kern naar buiten De Maashorst willen verplaatsen.

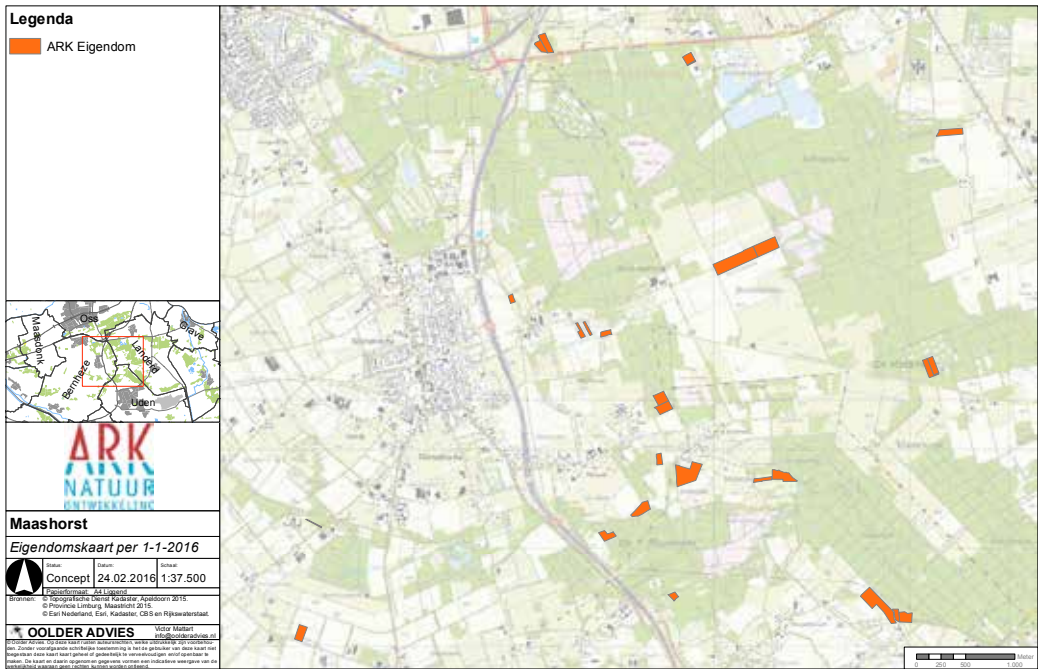
In 2015 is onder andere landbouwgrond gekocht van de familie Vogels Versteegden. Deze grond aan de Karlingerweg in Uden ligt tussen twee bestaande begrazingsgebieden en vormt hierdoor een essentiële schakel. Langs de Oschweg in Zeeland werden de laatste landbouwpercelen in dit deel van De Maashorst gekocht.

	Doel ha in eigendom 1-1-2016	Ha eigendom 1-1-2015	Eigendom 1-1-2016	Einddoel 2019
Verworven ha landbouwgrond in de NNN	60 ha	10,7 ha	28 ha	
Verworven ruilgrond buiten de NNN		8,6 ha	9 ha	
totaal	60 ha	11,4 ha	37 ha	180 ha

Resultaten t/m 2015

3.2 INRICHTING

In 2015 is gestart met inrichting van aangekochte percelen in het Nationaal Natuur Netwerk. Als eerste zijn een aantal kleinere percelen ontdaan van rasters. Daarna volgde het belangrijke perceel van de familie Vogels Versteegden, het eerste grote perceel dat kon worden toegevoegd aan de natuur. De familie Vogels Versteegden, wethouder van de gemeente Uden Matthie van Merwerode, leden van de stuurgroep en de projectgroep zijn samen met leden van Landschapsbeheer Uden op een warme zomerse dag gestart met de 'onthekking' van het perceel.

Verworven gronden, stand 1 januari 2016

Ook een belangrijke aankoop waren twee landbouwpercelen aan de Oshweg in Zeeland. Deze twee percelen vormden het laatste stuk landbouw in dit deel van De Maashorst en werden na aankoop ingericht als natuur. Op basis van het onderdeel Bosontwikkeling in het Inrichting- en Beheerplan voor De Maashorst is er voor gekozen om hier strooiselrijke bomen te planten zoals winterlinde, es en ratelpopulier. Strooiselrijke bomen zijn er nog te weinig in De Maashorst. Dit type boomsoort neemt voedingsstoffen op uit de bodem. In de herfst strooien zij door middel van hun vallende bladeren deze voedingsstoffen over de bodem uit. Zo wordt het bos geleidelijk rijker aan voedingsstoffen voor andere planten en dieren. Op deze manier dragen deze bomen bij aan een grotere biodiversiteit.

Door de aanplant brengen we dit natuurlijke proces weer op gang.

3.3 PARTICULIER NATUURBEHEER

In het afgelopen jaar is geïnvesteerd in afspraken over particulier natuurbeheer. ARK ging het gesprek aan met eigenaren die natuur in eigen beheer willen ontwikkelen. Resultaat hiervan is dat Marcel Hurkmans en Melanie van der Heijden landbouwgrond achter hun huis in Slabroek omvormden naar natuur. Op dit perceel is ook het

zeldzame verschijnsel van wijst aanwezig. ARK heeft gezorgd dat er ook een samenwerking ontstond met het provinciale project voor wijstherstel. Marcel en Melanie hebben vervolgens een plan ontwikkeld dat goed bij de projecten van de provincie en ARK paste. Voor de uitvoering hebben ze een subsidie ontvangen van de provincie en van ARK.

3.4 PARTICULIERE BOSEIGENAREN

In De Maashorst ligt een aantal percelen bos die in eigendom zijn van particuliere eigenaren. ARK heeft samen met de vier Maashorstgemeenten, de Bosgroep Zuid Nederland en Staatsbosbeheer deze bospercelen in kaart gebracht. In 2016 worden particuliere eigenaren gevraagd mee te doen met de natuurontwikkeling in De Maashorst. De percelen blijven dan in particuliere handen en vormen een integraal onderdeel van omliggende natuur. Aankoop van deze gronden door ARK is niet mogelijk, omdat de verleende subsidie alleen is bestemd voor aankoop landbouwgrond.

3.5 ONDERNEMEND NATUURNETWERK BRABANT – EEN NIEUWE AANPAK

Afgelopen jaar is er veel overleg geweest met de provincie Noord-Brabant over de mogelijkheden om ook Ondernemend Natuurnetwerk Brabant te realiseren in De Maashorst. Dit is overigens de nieuwe naam voor 'Ondernemende EHS'. Onder Ondernemend Natuurnetwerk Brabant wordt onder meer natuurinclusieve landbouw begrepen. Dat is landbouw die door afspraken te maken over bijvoorbeeld het achterwege laten van bestrijdingsmiddelen, past in een natuurgebied. Voor de waardedaling van de landbouwgrond stelt de provincie compensatie ter beschikking.

ARK speelt hier op in door in De Maashorst ruimte te bieden voor natuurinclusieve

landbouw. Natuurinclusief wil zeggen geen toepassing van bestrijdingsmiddelen, alleen ruige mest en geen kunst- en drijfmest, een natuurlijk waterpeil en daarnaast natuurgerichte maatregelen. Er zijn inmiddels de nodige voorbeelden van innovatieve toepassingen van natuurinclusieve landbouw die toekomstgericht zijn en een rendabel bedrijfsresultaat opleveren. Samenwerking met de natuur en samenwerking bij de verkoop van de producten aan de klant, is daarbij essentieel.

Begin 2016 is hierover een informatie- en inspiratieavond voor agrariërs georganiseerd. Samen met provincie en ondernemers zullen de mogelijkheden worden gepresenteerd.

3.6 VERPACHTING AAN VERENIGING DE STOFVRETERS

Op drie percelen in eigendom van ARK wordt spelt verbouwd door de Stofvreters. Deze percelen liggen buiten de natuurkern in de natuurschil met ruimte voor natuurinclusieve landbouw. De Stofvreters is een vereniging van verzamelaars en liefhebbers van oude landbouwwerktuigen. Om deze apparaten zo goed mogelijk te onderhouden moeten ze ook gebruikt worden. Dat doen ze onder meer door deze percelen op een extensieve manier te benutten. Gewassen als spelt passen goed bij het beeld van deze oude landbouwwerktuigen, maar ook bij de extensivering van het gebruik van de percelen in De Maashorst. Hierdoor verdwijnt het teveel aan meststoffen, zoals fosfaat, langzaam uit de grond.

In 2015 is De Maashorst Spelt Vereniging opgericht waarvan de Stofvreters, net als andere spelttelers, maar ook molenaars en bakkers, lid zijn. Via deze vereniging worden de speltproducten van De Maashorst als streekproduct verkocht.

NAAR NATUURLIJKE PROCESSEN EN WILDERE NATUUR

4.1 INRICHTINGS- EN BEHEERPLAN DE MAASHORST (2015–2019)

In 2015 werd het Inrichtings- en Beheerplan De Maashorst vastgesteld. In opdracht van Stuurgroep De Maashorst was ARK trekker van dit plan.

In 2009 legde de Stuurgroep De Maashorst haar visie vast in het Maashorst Manifest. Daarin staat beschreven hoe het gebied er in 2020 uitziet. Specifiek voor de natuur liet de Stuurgroep het Natuurplan De Maashorst opstellen met een toekomstperspectief voor 2050. Om dit toekomstperspectief te realiseren stelde het Inrichtingsoverleg De Maashorst – in opdracht van Stuurgroep De Maashorst – het Inrichtings- en Beheerplan De Maashorst voor de periode van 2015 tot 2019 op. Op verzoek van de Stuurgroep was ARK procesontwerper en -trekker.

Tussen juli en november 2015 is het Inrichtings- en Beheerplan vastgesteld door de beheerders van De Maashorst: Staatsbosbeheer, waterschap Aa en Maas en de gemeenten Oss, Landerd, Uden en Bernheze. Sinds november 2015 is de inrichting gebaseerd op dit Inrichtings- en Beheerplan.

ARK heeft veel tijd besteed aan het opstellen van het Inrichtings- en Beheerplan. De vraag is immers hoe ARK de opdracht voor realisatie van de natuurkern in De Maashorst zo kan uitvoeren dat recht gedaan wordt aan belangen van natuur, recreatie en belangen van bewoners en de landbouw. Met het opstellen van dit plan is dit duidelijk. Het Inrichtings- en Beheerplan loopt tot 2019 en hierin staat:

- Hoe de drie kleine begrazingsgebieden omgevormd gaan worden tot een groot begrazingsgebied en hoe de landbouwgronden in het kerngebied hier aan toegevoegd gaan worden
- Welke soorten grote grazers in dit gebied komen
- Hoe de bosontwikkeling wordt voortgezet
- Wat er gaat gebeuren om het watersysteem te herstellen
- Hoe de versnippering van de natuur wordt opgelost, bijvoorbeeld door wildroosters te plaatsen of wegen verkeersluw te maken
- Hoe het faunabeleid wordt afgestemd tussen de gemeenten
- Hoe bovenstaande past bij de recreatie en betrokken belanghebbenden zoals de bewoners en agrariërs

Om te zorgen voor inbreng uit de omgeving heeft ARK twintig belanghebbende partijen geïnterviewd zoals bijvoorbeeld dorpsraden, een wielervereniging en De Maashorstboeren. Opmerkingen en aandachtspunten uit deze interviews zijn zoveel mogelijk verwerkt in het Inrichtings- en Beheerplan. Begin 2015 hebben er vier informatieavonden plaatsgevonden. Tijdens deze avonden kon iedereen over het concept Inrichtings- en Beheerplan in gesprek gaan met de verschillende partijen. Ook kon men per email een reactie indienen. De Stuurgroep heeft deze reacties behandeld en daarna het concept vastgesteld. Dit concept is vervolgens voorgelegd aan de beheerders van De Maashorst: de gemeenten Oss, Uden, Bernheze en Landerd, Staatsbosbeheer en waterschap Aa en Maas. Voor de gemeenteraadsleden zijn excursies georganiseerd om buiten te laten zien wat de doelstellingen zijn van het Inrichtings- en Beheerplan. Drie wethouders hebben een bezoek gebracht aan het Kraansvlak bij Bloemendaal om daar de resultaten van begrazing door wisenten te bekijken. Ook bezochten zij Keent voor informatie over taoussen.

'Voor De Maashorst
is gekozen voor
natuurlijke
begrazing door
de inzet van een
combinatie van
wisenten, taoussen
en Exmoor pony's'

4.2 GROTE GRAZERS

Natuurlijke begrazing is een belangrijk onderdeel van het Inrichtings- en Beheerplan. Het tot stand brengen van een groot aaneengesloten begrazingsgebied is ook onderdeel van de overeenkomst die ARK in 2013 sloot met de Provincie, De Maashorstgemeenten en de Stuurgroep.

Voor De Maashorst is gekozen voor natuurlijke begrazing door de inzet van een combinatie van wisenten, taoussen en Exmoor pony's. Deze combinatie wordt als meest geschikt gezien voor de arme zandgronden in De Maashorst. In het Inrichtings- en Beheerplan wordt beschreven hoe deze dieren in De Maashorst worden geïntroduceerd.

In het voorjaar van 2016 wordt gestart met een kleine groep wisenten in een gebied van 200 hectare. De dieren kunnen daar wennen aan hun nieuwe leefgebied. Dit wengebied zal tot maart 2017 afgesloten zijn voor publiek. Wel is het mogelijk deel te nemen aan begeleide excursies die ARK gaat organiseren. Zo kunnen de mensen ook wennen aan de wisenten! Tevens zal een kleine groep Exmoor pony's dit tijdelijk

afgesloten gebied gaan begrazen.

Na evaluatie zal het wengebied in maart 2017 open gaan. De wisenten en Exmoor pony's krijgen dan toegang tot de andere delen van het begrazingsgebied. In het begrazingsgebied dat niet tot het wengebied behoort zullen in de loop van 2016 enkele taoussen worden geplaatst. In Herperduin lopen al enkele jaren taoussen en Exmoor pony's.

De natuurbruggen die De Maashorst ten noorden en ten zuiden van de A50 en de Rijksweg verbinden worden pas opengesteld na een positieve evaluatie van de resultaten van de introductie van de wisenten. Kleinere dieren zoals das en ree kunnen al gebruik maken van de natuurbruggen.

Goede informatie aan het publiek is essentieel. Bij de toegangen tot het begrazingsgebied komen borden met gedragsregels. In het Natuurcentrum wordt een tentoonstelling ingericht over de natuurontwikkeling, de grote grazers en het wijstverschijnsel in De Maashorst. Daarnaast worden excursies georganiseerd en artikelen geplaatst in bijvoorbeeld het nieuwe magazine Meer Maashorst en op websites.

4.3 WATER

Water is een belangrijke voorwaarde voor de natuur. Voor de landbouw in de kern van De Maashorst wordt water aan de grond onttrokken voor beregening. Voor de afvoer van regenwater zijn sloten gegraven om de landbouwpercelen begaanbaar te

houden en de gewassen niet te nat te laten worden. Gevolg is dat het gebied in de loop der jaren is verdroogd. Na aankoop van deze landbouwgrond kan beregening worden beëindigd en kunnen landbouwsloten worden dichtgemaakt. Zo wordt het watersysteem hersteld. Vanuit de provincie Noord-Brabant loopt er ook een project voor wijstherstel. Dit project richt zich op het herstel van de bijzondere wijstgebieden in Brabant en op het zichtbaar maken van wijst. In voorkomende gevallen werkt ARK samen met het project wijstherstel.

In 2015 is een project voorbereid voor beekherstel en natuurontwikkeling. Dit waterproject dat in 2016 uitgevoerd gaat worden ligt bij de Venloop ten zuiden van Slabroek. waterschap Aa en Maas zal daar beekherstel toepassen en ARK heeft de opdracht om een aantal landbouwpercelen langs de Venloop in te richten als natuurgebied. Voor beide doelen samen is een plan gemaakt dat ARK mede namens het waterschap zal uitvoeren.

Dit deel van de Venloop is bijzonder omdat er een beek ontspringt. Na inrichting heeft de Venloop ruimte om te meanderen en is de beekbodem ondieper is. Dit heeft tot gevolg dat de beek duidelijker zichtbaar wordt en er natuurlijker uit gaat zien. Langs de Venloop wordt ook een struinpad gerealiseerd. Dit pad gaat deel uitmaken van een ommetje rondom Slabroek.

BETREKKEN VAN BEWONERS, VERENIGINGEN EN PUBLIEK

ARK werkt op De Maashorst samen met talloze partners. Zo neemt ARK deel aan het Inrichtingsoverleg Maashorst en aan het overleg ruimtelijke kwaliteit. De agrarische natuurvereniging De Maashorstboeren en de plaatselijke ZLTO vormen een klankbordgroep voor ARK. In deze klankbordgroep bespreekt ARK met agrariërs de voortgang van grondaankoop en realisatie van de Ondernemende EHS.

5.1 SLABROEK

Midden in De Maashorst ligt het buurtschap Slabroek. Op de gronden rondom Slabroek zijn verschillende partijen bezig met natuurontwikkeling. In 2014 is ARK samen met gemeente Uden, waterschap Aa en Maas en de provincie Noord-Brabant gestart met schetssessies voor de bewoners van Slabroek. In juli 2015 zijn de plannen en schetsen die op basis van de sessies waren gemaakt, gepresenteerd aan de bewoners. Inmiddels zijn door de gemeente Uden de eerste maatregelen uitgevoerd. Zo wordt Slabroek op verzoek van de bewoners ingericht als 30 kilometerzone. Verder wordt er gekeken naar mogelijkheden voor extra parkeerplaatsen bij Natuurcentrum De Maashorst. Volgend jaar wordt de Venloop heringericht en ARK werkt aan de plannen voor particulier natuurbeheer en Ondernemend Natuurnetwerk Brabant rondom Slabroek, waardoor het open landschap behouden blijft.

5.2 SAMENWERKING STICHTING MAASHORST IN UITVOERING

Het project van ARK overlapt met veel andere projecten waar de stichting Maashorst in Uitvoering voor aan de lat staat. Een goede samenwerking is dus belangrijk. In 2015 heeft de stichting een nieuwe website gelanceerd die meer past bij deze tijd en inspeelt op de verschillende thema's in De Maashorst. ARK heeft aan de website meegewerkt en voor het natuurgedeelte de teksten geschreven. Via de nieuwe website kan men zich aanmelden voor nieuwsberichten. Nu de website deze functie vervult, is ARK gestopt met het coördineren en versturen van een projectnieuwsbrief.

5.3 NATUUREDUCATIE

Ruim 250 leerlingen van groep 7/8 van twee basisscholen bezochten in 2015 buitenlessen in De Maashorst. Gewapend met verrekijkers, zoekkaarten en vergrootglasjes trokken de leerlingen De Maashorst in. Ze gingen, soms kou en regen trotserend, op zoek naar Schotse hooglanders, kleine bestjes, diersporen en nog veel meer. Een dag

eerder kregen de leerlingen op school een voorbereidende les over ontstaan en toekomst van De Maashorst. ARK Natuurontwikkeling en Natuurcentrum De Maashorst organiseren deze buitenlessen voor alle basisscholen rondom De Maashorst. In juni vonden de eerste proefflessen plaats. Deze werden geslaagd bevonden waarna in september het lesprogramma van start ging. ARK organiseert in meer gebieden in Nederland veldlessen waarbij de kinderen op speurtocht gaan in de natuur. Het Natuurcentrum Maashorst verzorgt al jaren natuureducatie voor scholen. Geja Hummel, directeur van Natuurcentrum De Maashorst, vindt het een leuke nieuwe ervaring om de veldlessen met deze werkwijze te doen. Het Natuurcentrum heeft al jaren lang ervaring met lessen in de natuur, maar komt zelf niet in de klas. Voor het voorjaar 2016 zijn opnieuw buitenlessen gepland.

5.4 PRESENTATIES EN EXCURSIES

ARK verzorgde in 2015 presentaties en excursies voor leden van de natuurverenigingen, De Maashorstboeren en VVV-baliemedewerkers.

Het Natuurcentrum is een centrale plek in De Maashorst waar veel mensen met vragen komen over de natuurontwikkeling in De Maashorst en over de komst van de wisenten, taurossen en Exmoor pony's. Daarom informeert ARK ook de medewerkers van het Natuurcentrum over de plannen. In september verzorgde ARK een excursie naar het Kraansvlak voor de medewerkers van het Natuurcentrum. Tijdens de excursie zagen ze de hele kudde wisenten van een redelijk korte afstand. Na afloop waren veel medewerkers toch onder de indruk van de bijzondere dieren: 'wat een prachtige dieren, en wat bijzonder dat ze straks ook in De Maashorst lopen.'

Hoofdstuk 6

AMBITIE 2016

In het voorgaande zijn al een heel aantal projecten omschreven die in 2015 zijn voorbereid en in 2016 doorlopen, zoals beekherstel van een deel van de Venloop. Ook worden activiteiten in 2016 weer herhaald, zoals lezingen en excursies.

In 2016 gaan we verder met het verwerven van landbouwgrond. Het doel is 40 ha. Verder zetten we in op realisatie van natuurinclusieve landbouw door geïnteresseerde agrariërs in het kader van Ondernemend Natuurnetwerk Brabant. Er is ruimte voor maximaal 54 hectare natuurinclusieve landbouw.

In 2016 zullen we doorgaan met buitenlessen voor basisscholieren en presentaties over natuurontwikkeling. Natuurcentrum De Maashorst krijgt een nieuwe tentoonstelling met informatie over De Maashorst en haar nieuwe bewoners.

Maar 2016 zal vooral het jaar van de wisent worden. Veel voorbereiding is nodig voor de komst van de wisenten, maar ook voor de komst van taoussen en Exmoor pony's.

2016 wordt een bijzonder jaar voor De Maashorst waarin veel werk verzet moet worden. En daar hebben we zin in. ARK is er trots op dat het samen met alle partners mag werken aan de ontwikkeling van dit bijzondere gebied.

NATUURGEBIED
DE MAASHORST

Provincie Noord-Brabant

WWW.ARK.EU/MAASHORST